

پیامدهای رشد جمعیت : نظریه‌های متضاد*

مترجم : محمد علیزاده

نگرانی سنتی پیروان "مالتوس" این است که رشد جمعیت دیر یا زود بر ذخیره‌های منابع فناپذیر کره زمین پیشی می‌گیرد. مالتوس در نخستین مقاله‌اش استدلال می‌کند که توان ذاتی جمعیت برای رشد، از توان کره زمین برای افزایش مواد غذایی، به دلیل محدودیت عرضه، اراضی قابل کشت، بیشتر است.

رشد بی‌وقفه جمعیت سرانجام منجر به سقوط مزدها و بالارفتن قیمت مواد غذایی می‌شود. زیرا همچنان که نیروی کار زیاد می‌شود، افزایش نرخ نیروی کار به زمین، منتهی به افزایش بسیار جزئی در بازده سرانه کارگر می‌گردد. رشد جمعیت در نهایت با افزایش مرگ و میر مهار می‌شود.

این بحث در قرن بیستم با طرح مقوله‌های دسترسی به انرژی و مواد معدنی، اثرات روزافزون آلودگی محیط زیست و نظایر آن گسترده تر می‌شود.

در محدودیت‌های رشد، پژوهشگران کلوب رم، یک الگوی فرضی برای پایه ساختند که سرعت تغییر تکنولوژی برای غلبه بر بازده نزولی فزاینده ناشی از محدودیت عرضه منابع اساسی، کافی نخواهد بود. سقوط سطوح زندگی و افزایش سطوح آلودگی، موجب فروپاشی جمعیت در یک دوره صد ساله خواهد شد.

یک نظر مرتبط دیگر این است که برخی از منابع، مانند جنگل، زمین و شیلات، با اینکه ثابتند قابل احیاء هستند. اما بدرغم آنکه بهره‌برداری آنها یک حداکثر محدودیتی دارد، ممکن است در مورد برخی از آنها از این حداکثر تجاوز شود و این مسئله موجب کاهش مداوم بهره‌وری زمین در درازمدت گردد. جمعیتی که نازهایی (اعم از معیشتی و مبادلاتی) از دستاوردهایش تجاوز کند، در درازمدت درآمد سرانه پایین تر خواهد داشت.

ادعای بازده نزولی منابع می‌تواند به خاطر عدم توفیق در تشخیص این امر که به محض اینکه منابع روبه اتمام باشند افزایش قیمت‌ها، مصرف را کاهش می‌دهد و لزوم بررسی برای جایگزینی، خود انگیزه و محرک تکنولوژی می‌شود، مورد انتقاد قرار می‌گیرد.

* World Bank. World Development Report 1984. Consequences of population growth : conflicting views. P.80

ادامه این انتقاد به این استدلال منتهی می‌شود که در واقع منابع طبیعی محدود نیستند، زیرا رشد جمعیت به‌خودی‌خود نوعی سازگاری با منابع به‌وجود می‌آورد که فرجام کار را به‌طور پیگیر به تأخیر می‌اندازد.

به‌نقل از کتاب جولین سایمون، منبع اصلی: "منبع اصلی مردم ماهر، سرزنده و امیدواری هستند که اراده، خواستها و افکارشان را برای منافع خود و نیز بدور خرید برای منافع همه ما به‌کار می‌گیرند. سایمون نظر می‌دهد که منابع طبیعی محدود نیستند، این کمبودها و نارساییها بازتابی از قیمتهاست. قیمت منابع در حال افزایش نیست. دستکم در ایالات متحد آمریکا به نسبت درآمدها چنین نیست. جمعیت بیشتر دلالت بر اندیشه‌های بیشتر، استعدادهای خلاق بیشتر، مهارتهای بیشتر و بنا بر این تکنولوژی بهتر دارد. در درازمدت، رشد جمعیت یک مسئله نیست بلکه یک موهبت است.

این دیدگاههای متفاوت، هر یک حاوی حقایقهای مهمی هستند. برخی از منابع فناپذیرند، حتی اگر قیمتها افزایش نیافته باشد (هرچند در خارج از ایالات متحد آمریکا، ممکن است قیمتها در رابطه با درآمدها بالا رفته باشد). در توازن بین جمعیت و منابع تغییرات ساختاری اساسی صورت گرفته است. نبوغ انسانها نه تنها می‌بایست با این تغییرات متناسب باشد بلکه می‌بایست قادر به حفظ درآمدها و رهانیدن از فقر میلیونها انسان و با کاهش تدریجی فقر موثر واقع شود. حتی با فرض تغییرات تکنولوژی منظور شده در الگوی سایمون مشکلات کوتاه‌مدت باقی است، دوره کوتاه‌مدت آقای سایمون ۳۰ تا ۸۰ سال است. و در این مقطع ایشان درمی‌یابند که حتی رشد ملایم بر رفاه جمعیت اثر تعیین‌کننده دارد. در کوتاه‌مدت این عقاید محو خواهند شد و "اینشتاین"های آقای سایمون، اگر بسیاری از کودکان به مدرسه راه نیابند نامکشوف باقی خواهند ماند. دوره زندگی سیاست‌سازان و مردم تهیدست نیز کوتاه است. آنها تمایلی ندارند که دوره محرومیت طولانیتر شود تا در نهایت رشد جمعیت خود را با منابع منطبق سازند.

در این مقطع تردید اندکی وجود دارد که کلید رشد اقتصادی، مردم هستند و از طریق مردم پیشرفت علمی انسانها ممکن است.

معیار درآمد سرانه نباید به‌گونه‌ای به‌کار رود که پایه کسر آن، یعنی مردم هیچ‌نقشی در صورت آن، یعنی درآمد، ندارند و یا اینکه فقط و تنها رشد جمعیت عامل اصلی مسائل منابع طبیعی، آلودگی محیط، فرسایش خاک و حتی غذای قابل حصول است.

این گزارش به همین خاطر وضعیتی به‌خود می‌گیرد که نه ناامید کننده است و نه خیلی امیدبخش. مشکلات ناشی از رشد جمعیت در اساس، فقط مربوط به منابع طبیعی فناپذیر نیست. حداقل در تمامی جهان این طور نیست. همچنین هیچ‌گاه رشد سریع جمعیت به‌خودی‌خود موجب پیشرفت و تحولات و انطباق جمعیت با محیط نشده است. اگر چه رشد سریع انباشتگی مهارتهایی را که مشوق پیشرفتهای تکنولوژی هستند کند کند تا جایی که بازده نزولی زمین و سرمایه، ناهمراهیهای درآمد را وخیمتر کند. و این پدیده بیشتر در سطح خانواده یعنی جایی که باروری بالا در آغاز زندگی فقیرانه کودکان سهم دارد بیشتر به چشم می‌خورد و همین‌طور برای کشورها به‌طور کلی مصداق می‌یابد.

بهر صورت هزینه رشد سریع جمعیت بشدت از کشوری به کشور دیگر تفاوت می کند. این تفاوتها منحصر به اختلاف در منابع طبیعی نیست. در کشورهایی که وابستگی به کشاورزی شدید است، کمبود منابع طبیعی مسئله است. اما مسئله اساسی درآمد پایین و سطوح پایین آموزش است که منشاء رشد سریع جمعیت و به همراه آن دشوارتر شدن تطابق لازم است. بسیاری از مردم جهان بدون بهره از نشانه های روشنی که آنها را به سوی خانواده های کوچکتر هدایت کند زندگی می کنند. هنوز این گونه خانواده ها و ملتهایی که در چنان وضعیت بدی که نتوانند پاسخ قابل قبولی به نیازهای رشد سریع جمعیت بدهند، وجود دارند. و این دلیلی است که چرا رشد سریع جمعیت بیش از هر چیز، یک مسئله و مشکل در راه توسعه است.

فصل پنجم

منتشر می شود:

اقتصادشناسی داده - ستانده	تجزیه و تحلیل نظامها
نویسنده: لئونتیف	نویسنده: فیلیپ سیمپرو
مترجم: کورس صدیقی	مترجم: رضا محسنی
برنامه ریزی توسعه منطقی	مهاجرت بین المللی و پیامدهای آن
مترجم: عباس مخبر	ترجمه و اقتباس: پریدخت وحیدی
برنامه ریزی محلی و توسعه روستایی	فرهنگ لغات و اصطلاحات اقتصاد اسلامی
مترجم: عباس مخبر	تألیف: محمد هومن
نظامهای سازمانی برای برنامه ریزی ملی	فرهنگ توسعه اقتصادی
مترجم: قهرمان قدرت نما	نویسنده: مایکل تودارو
	مترجم: غلامعلی فرجادی
	معیارهای ایجاد مسکن برای گروههای کم درآمد
	نویسنده: آپرودیسیو لاکویان
	مترجم: مینور فیعی
	ارزشیابی و مدیریت پروژه
	مترجم: سعید نوری نائینی
	اشتغال، توزیع درآمد و راهبرد توسعه در کشورهای در حال توسعه
	مترجم: عزیز کیاوند